

ESKIMOKULTUREN . I

Af museumsinspektør, dr. scient. *Helge Larsen*

Med denne og følgende fem artikler efterkommer redaktionen talrige opfordringer om at bringe de seks forelæsninger om eskimokulturen, som dr. Helge Larsen i efteråret 1959 holdt i radioserien „Søndagsuniversitetet“.

INDLEDNING

Alle mennesker på Jorden har en eller anden form for kultur, og lige så langt tilbage i tiden, man har kunnet spore mennesket, har det været i besiddelse af kultur. Hvad er da kultur? Den engelske etnograf, Tylor, har defineret kultur som en helhed sammensat af den viden og kunnen, de love og regler, moralbegreber, idealer, vaner og skikke, som mennesket har tilegnet sig som medlem af samfundet, men det er kun en af mange definitioner, af hvilke ingen kan siges at være fuldstændig dækkende. Så omfattende er begrebet kultur, at det er meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at få det presset indenfor en definitions rammer. Vor egen førende etnograf, dr. Kaj Birket-Smith, siger i forordet til sin bog, „Kulturens Veje“, at „kulturen er som et træ, et æventyrligt træ, hvor hver gren er formet forskelligt fra sin nabo, hver blomst har sin farve og duft, hver frugt sin særegne sødme. Denne rigdom og fylde er groet naturligt frem. Hver kultur og hvert folk har sit særpræg, men grenene er alle skud på den samme stamme og næres af de samme safter.“

Når hver kultur og hvert folk har fået sit særpræg, skyldes det først og fremmest de naturforhold, under hvilke den pågældende kultur har udviklet sig. Det siger sig selv, at en kultur må udvikle sig forskelligt i en tropisk regnskov, i en ørken eller langs polhavets kyster; livsbetingelserne er simpelt hen vidt forskellige. Men hertil kommer, at det også er af betydning, om et folk bor isoleret, eller om det har andre folkeslag nær ind på livet, i så fald vil de to kulturer uvægerlig påvirke hinanden og give kulturudviklingen et stød fremad eller i hvert fald ændre dens forløb.

I betragtning af, at kulturudviklingen har stået på i flere hundrede tusinde år og under alle tænkelige naturforhold, kan det ikke undre, at vi idag på jorden har en mangfoldighed af forskellige kulturer. Nogle har udviklet sig i én retning, andre i en anden; nogle har haft betingelser for at udvikle sig hurtigt, mens andre af den ene eller den anden grund har været hæmmet i deres udvikling. Resultatet er da ble-

vet, at nogle har nået et højere udviklingstrin end andre, og vi taler om højtstående og lavtstående kulturer, men da der findes alle mulige overgangsformer, kan man ikke sætte noget skel imellem dem. Man benytter også betegnelserne kulturfolk og naturfolk, og selvom man om de sidste nok kan sige, at de er mere afhængige af og lever i nærmere kontakt med naturen end de første, så er også denne sondring kunstig; i virkeligheden er der ikke nogen væsensforskel, men kun en gradsforskel mellem de to betegnelser. Betegnelsen „primitiv“ bør man ikke bruge om nogen kultur idag, for virkelig primitive kulturer eksisterer ikke mere. Australierne, som er et af de folkeslag, vi er tilbøjelige til at betegne som primitive, står ganske vist, hvad den materielle kultur angår, på et meget lavt stade, men deres samfundsordning er til gengæld yderst kompliceret og alt andet end primitiv. Omvendt er eskimoerne i social og religiøs henseende blevet stående på et meget lavt trin af udviklingen, mens deres materielle kultur til gengæld må betegnes som højt udviklet. Hvilken af de to kulturer, man vil betragte som den højest udviklede, afhænger af, hvilken målestok man anvender.

Efter krigen dukkede udtrykket „underudviklede lande“ op, hvormed der mentes lande, der i økonomisk henseende var ringere udviklet end de relativt velstillede lande. Denne egentlige mening med udtrykket synes at være ved at blive glemt, for nu ser man det anvendt både i tide og utide, så snart talen er om folk eller lande, der ikke tilhører vor egen europæisk-amerikanske kulturkreds. Dette er ikke alene meget uheldigt, men direkte forkert, for det kan let føre til den fejlagtige antagelse, at alle andre kulturformer er underudviklede i forhold til vor egen. Vel er vor kultur nået vidt, men man skal være varsom med at overvurdere den – eller at undervurdere andres. Som i eksemplet med australierne og eskimoerne, jeg nævnte før, mangler vi en målestok. Vi kommer vist ikke udenom, at vi er tilbøjelige til at gribe teknikken som en passende målestok, når vi sammenligner vor egen kultur med fremmede kulturer, men vi glemmer for det første, at Danmark i teknisk henseende er et underudviklet land sammenlignet med f. eks. U. S. A., og for det andet, at teknisk dygtighed kun er én side af det omfattende begreb, der hedder kultur. Vi kommer ikke udenom, at vor kultur har en slagside i retning af teknik, og at det kniber for andre sider af kulturen at holde trit med den tekniske og økonomiske udvikling.

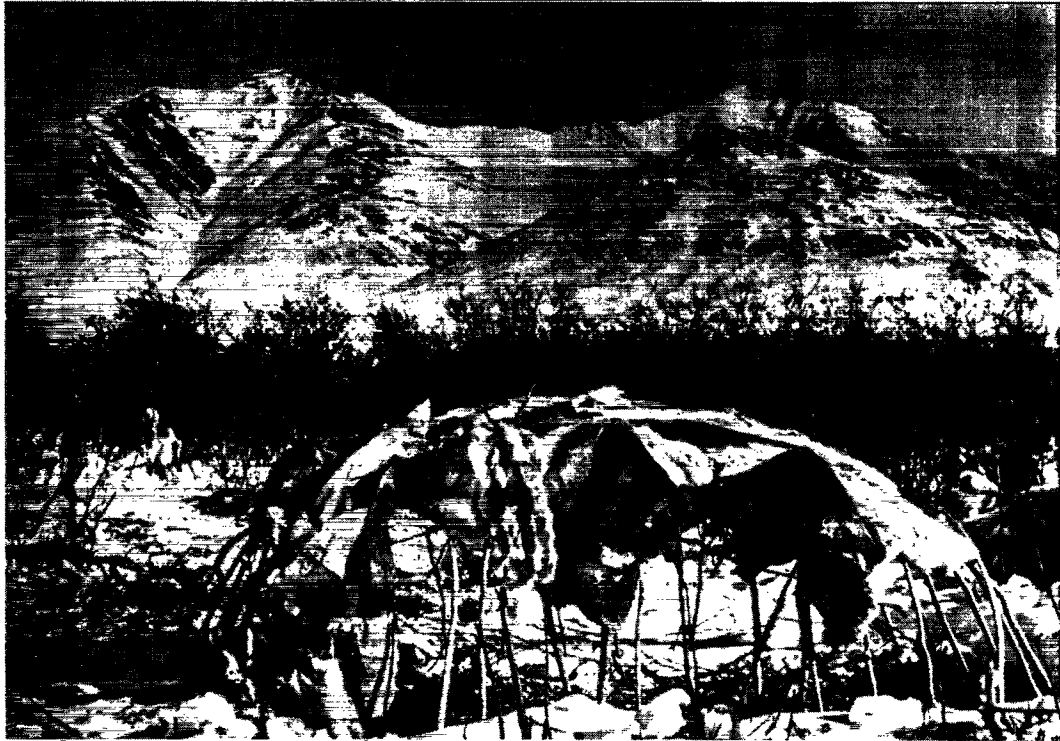
Den eneste måde, hvorpå man kan erhverve sig et grundlag for en reel bedømmelse af vor egen kultur i forhold til andres, er ved at sætte sig ind i, hvorledes disse virker. Der findes flere udmærkede bøger på dansk om fremmede kultur- og naturfolk, som jeg varmt kan anbefale, for de er både morsomme og lærerige. De vil, hvis De ikke allerede ved det, opdage, at vi europæere ikke er de eneste „smarte“ mennesker i verden, og at naturfolk, som De måske har betragtet som primitive, har gjort opfindelser, der må betegnes som geniale, og som vi selv har draget nytte af.

Eskimo i tarmskindspels fra Point Hope i Alaska.

Foto: Helge Larsen

De vil sikkert ikke kunne undgå at beundre naturfolks enestående tilpasningsevne til deres omgivelser og den dybe livsvisdom, man træffer hos f. eks. indiske og kinesiske filosoffer. Hvad en sådan læsning gerne skulle føre til, er en dybere forståelse af og respekt for mennesker, der racemæssigt og kulturelt står os fjernt, men som er udsprunget af den samme rod, og erkendelsen af at man godt kan leve et lykkeligt og indholdsrigt liv uden de tekniske hjælpemidler, vi synes er uundværlige.

Kuppelformet eskimotelt i Brooks Range, Alaska.

Foto: Helge Larsen

Eskimokulturen er et udmærket eksempel på et naturfolks opfindsomhed og tilpasningsevne. På forhånd skulle man tro, at deres land med den barske, karrige natur var uegnet til menneskelig beboelse, og bortset fra de islandske bønder der i middelalderen slog sig ned i Sydvest-Grønland og klarede sig tildels ved egen hjælp i ca. 500 år, inden de måtte bukke under, er der ingen andre end eskimoerne, der har været i stand til at skabe sig en eksistens i deres område uden støtte udefra. Når europæere og amerikanere nu kan leve der, er det udelukkende i kraft af deres forbindelse med moderlandet; blev denne forbindelse afbrudt, og de var overladt til sig selv, ville de før eller senere dø af sult og kulde. Når eskimoerne klarer sig, er det på grund af deres ganske specielt udviklede kultur, der er nøje tilpasset de arktiske naturforhold. For at forstå eskimokulturen, må vi derfor først prøve på at danne os et billede af baggrunden for den – de særlige naturforhold til hvilke den har tilpasset sig.

Det, der først slår én, når man på et kort betragter eskimoernes land, er dets kolossale udstrækning. Man kan stort set regne med, at hele nordkysten af Nordamerika, inklusive de store øer nord derfor, samt Grønland og Alaskas kyst ned til Stille-

Kajakker og konebåde ved Angmagssalik.

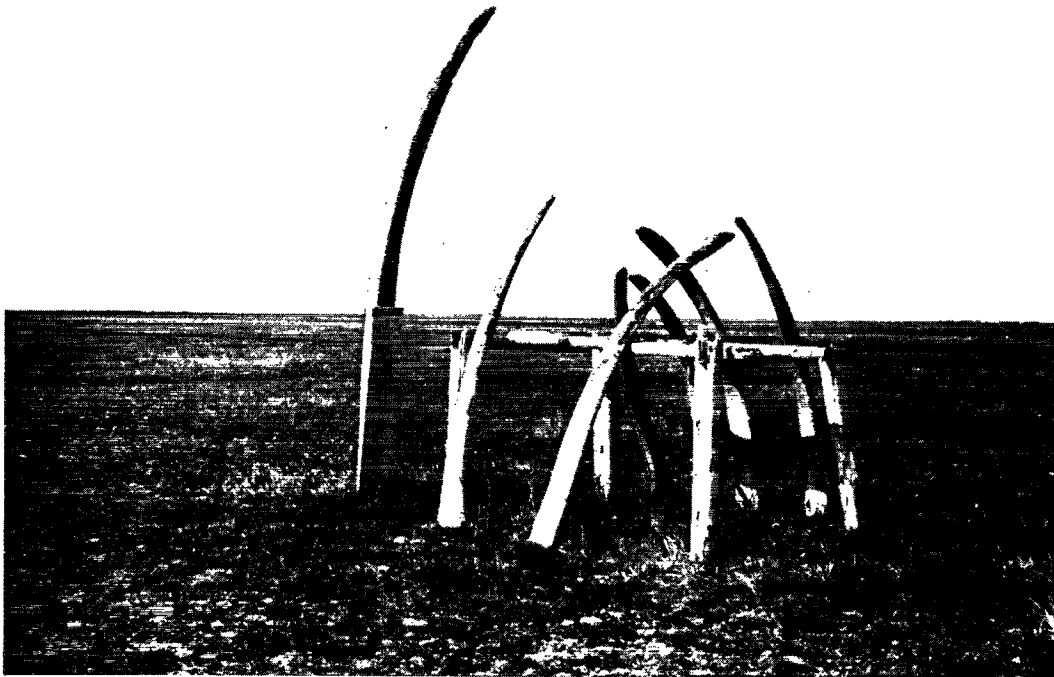
Foto: Helge Larsen

havet er eller har været beboet af eskimoer, hvortil kommer en strækning på ca 800 km langs Sibiriens nordkyst hen til Chaun Bugten. Denne ligger på 170° østlig længde, og herfra strækker eskimoområdet sig østpå til Scoresbysund, der næsten når til 20° vestlig længde, hvilket vil sige, at det dækker 170 længdegrader, eller næsten halvvejs rundt om Jorden. Landets udstrækning fra nord til syd er også ganske imponerende, idet det rækker fra Peary Land til strædet mellem Labrador og New Foundland, en strækning på en 3-4000 km. Nu må jeg dog hertil bemærke, at det med ganske enkelte undtagelser kun er en relativ smal bræmme langs kysten, der er beboet af eskimoer. Indenfor denne bor der i Alaska og Canada indianere, og i Grønland optager indlandsisen som bekendt de ni tiendedele af øen. Men området er stort nok endda; man har regnet ud, at retter man den kyststrækning ud, der er beboet af eskimoer, ville den nå fra Nordpolen til Ækvator.

Det siger sig selv, at der i et land, som strækker sig halvvejs rundt om jorden og når fra det nordligste Grønland til et sted, der ligger på samme breddegrad som London, ikke kan findes ensartede naturforhold, og der er selvfølgelig også meget stor forskel på såvel klimaet som plantevæksten og dyrelivet i to extreme områder

som f. eks. Alaskas stillehavskyst og Thule – en forskel, som naturligvis også afspejler sig i kulturen. Men alligevel er forskellen ikke så stor, som man skulle forvente, bortset fra at kysten nogle steder er bjergrig og andre steder ganske flad. Mens dette ikke spiller nogen væsentlig rolle for kulturen, er der et andet forhold, der er nøje forbundet med eskimokulturens udvikling, og det er den kendsgerning, at deres land med få undtagelser ligger udenfor skovgrænsen. I store træk følger grænsen for eskimoernes udbredelse skovgrænsen lige fra Alaska til Labrador. Det vil sige, at eskimoerne er henvist til det træ, der tilfældigvis driver op på deres kyster, og selv om der nogle steder, som f. eks. i Alaska, er rigeligt med drivtømmer, er der meget store strækninger, hvor det er en sjælden vare, så sjælden, at eskimoerne ikke kan tillade sig at brænde det, og det netop i nogle af verdens koldeste egne. Hvordan eskimoerne har klaret dette problem, skal vi høre om senere, men man ser allerede her et eksempel på naturforholdenes indflydelse på kulturen. Et andet eksempel er kulden. Ganske vist er der egne i Alaska, Labrador og Sydgrønland, hvor det ikke er koldere end i det nordlige Skandinavien, men over langt den største del af eskimoområdet er kulden en faktor, der kræver en særlig tilpasning. For det første fryser havet til, og da det er fra havet, de fleste eskimoer henter hovedmængden af deres føde, er de konfronteret med problemet at få fat i den. Hertil kommer spørgsmålet om en tilstrækkelig varm beklædning og en lun bolig. De allernordligst boende eskimoer, polareskimoerne i Nordgrønland, har yderligere et problem om vinteren, nemlig en mørketid på 3–4 måneder.

Jeg mangler endnu at omtale en meget væsentlig side af naturforholdene, nemlig dyrelivet, og da eskimokulturen er en jægerkultur, en af de mest udprægede, der eksisterer, er fangstdyrene og deres levevis naturligvis af afgørende betydning for kulturens udformning. Som tilfældet var med de klimatiske forhold, er der forskel på dyrelivet fra den ene ende af landet til den anden, men her er der igen et gennemgående træk, som har præget eskimokulturen som helhed, og det er, at sælerne næsten overalt er det vigtigste fangstdyr, eller spiller i hvert fald en meget stor rolle i de fleste eskimoers økonomi. Sælfangst er ikke så ligetil, den kræver fartøjer og specielle våben til fangst i åbent vand og sindrige metoder til fangst under isen, og det er vel nok sælfangsten, der har stillet eskimoernes opfindsomhed på den sværeste prøve. Ja, de store bardehvaler er heller ikke nemme at binde an med, når man er henvist til at bruge en skindbåd, men ikke desto mindre har hvalfangst engang været det bærende erhverv over en meget stor del af området. Der er også mindre hvalarter som hvidhvalen og narhvalen. Den sidste jages både for kødets og tandens skyld, og det gælder også hvalrossen. Inden jeg forlader havets pattedyr, skal jeg blot nævne polarhavens konge, isbjørnen, der overalt er et meget eftertragtet bytte. Mens havpattedyrene findes selv i de koldeste have, ja, man kunne næsten sige,

Eskimoisk grav ved Point Hope, Alaska.

Foto: Helge Larsen

navnlig der, er det kun i de subarktiske egne, hvor vandet ikke er så koldt, at fiskeriet spiller så stor en rolle for eskimoerne, at det præger deres kultur. Iøvrigt fiskes der, hvor der er fisk, ligesom eskimoerne heller ikke går af vejen for krabber, muslinger, tang, og hvad der ellers findes af spiseligt i havet.

Af landdyrene er kun eet af så stor betydning for eskimoerne, at jagten på det er af betydning for kulturens udformning, og det er rensdyret. Til gengæld er rensdyrjagt det bærende erhverv hos de få eskimoer, der hovedsagelig holder til i indlandet, nemlig de såkaldte Nunamiut i Nordalaska og rensdyreskimoerne, der lever vest for Hudson Bugten. Af andre større pattedyr skal lige nævnes elsdyr, bjørne, bjergfår og bjerggeder i Alaska og moskusokser i Canada og Nordøst-Grønland, men iøvrigt jages alt, der går på fire ben. Det samme gælder næsten alle fuglearter, af hvilke der om sommeren findes et meget stort antal i de arktiske egne. For fuldstændighedens skyld skal jeg til slut nævne, at også planteverdenen yder et værdifuldt tilskud til eskimoernes ernæring.